

За книгата:

Младен Влашки. *Рецепцията на Кафка в България до 1989 г.* Пловдив, Сдружение литературна къща „Страница“, 2020.

[Mladen Vlashki. *Kafka's Reception in Bulgaria until 1989.* Plovdiv, Stranitzha Publishing House, 2020]

Мария Ендрева / Maria Endreva

Софийски университет „Св. Климент Охридски“
Sofia University “St. Kliment Ohridski”

Спокойно бихме могли да кажем, че българската култура до голяма степен е култура на превода. Интензивното усвояване и адаптиране на чужди текстове започва още през Възраждането и спомага за формирането на европейския светоглед у зараждащата се българска интелигенция, която – трябва да се подчертае – много бързо влиза в крак с общеевропейските културни тенденции. Благодарение на немалкия брой наши интелектуалци, писатели, учени и студенти, които са завършили образованието си в Германия и Австрия или владеят добре немски език, част от рецепцията на значими немскоезични литературни творби в България се осъществява в непосредствен контакт с текстовете на немскоезичната литература. Тази безспорно важна, но недокументирана рецепция не може да бъде сравнена по значимост с превода, който е истински важният и траен механизъм за осъществяване на културен трансфер. По този показател може да се каже, че немскоезичната литература в България е една от най-интензивно възприетите и представени на български език чужди literatury с над 1500 превода на произведения от различни автори. Но какво, кога и защо се превежда?

Дори при много бегъл обзор на преведените немскоезични автори и произведения прави впечатление, че акцентът в преводната активност почти до 1980-те години пада върху основни произведения на немската класика от XVIII и XIX и началото на XX век, които не влизат в противоречие с водещите извънлитературни (най-вече идеологически) дискурси. По тази причина до 70-те години на XX век най-превеждани са произведенията на Стефан Цвайг и приключенските романи на Карл Май, които надминават по брой дори репрезентативни имена като Гьоте и Шилер. На този фон приемът на толкова иконичен автор на модерността, какъвто е Франц Кафка, не е особено радушен и се наблюдава един значително затруднен от външни фактори път към българските му читатели.

Въпросът за причините и взаимовръзките, довели до трудната рецепция на този световен автор у нас, почти не са били предмет на изследване в българското литературознание и преводознание, за да се изяснят политиката на превеждане на един или друг автор и неговата поява в точно определено време. Тази празнина се запълва от новоизлезлия монографичен труд на Младен Влашки *Рецепцията на Кафка в България до 1989 г.*, който предлага отговор на редица въпроси за функционирането на литературното поле, които биха могли да се приложат не само към изследваните перипетии на „установяването“ на Франц Кафка в България, но и на други автори на модернизма като Роберт Музил или Херман Брох.

В изключително информативната си монография Младен Влашки се фокусира върху факторите, които възпрепятстват и задържат възприемането на Франц Кафка от по-широката българска публика и изгражда един теоретично обоснован и добре организиран подход към наличните факти. Анализирани са процесите на рецепция, породени от икономически, политически, идеологически, естетически или други по-частни дискурси, е комплексен процес с различни аспекти, които в повечето случаи са извън тясното схващане за литература и поради това се нуждаят от методика на изследване, различна от тази на литературознанието. Авторът е избрал съвсем подходящо един разширен модел на литературна рецепция, в който са включени не просто четенето, но и всякакви други форми на „преработка на даден текст като превод, критически изказвания, инсценировки и др.“ (с. 13). В работата се използва тристепенният модел за културен трансфер на Х. Ю. Люзебринк и Митербауер (с. 17-20), в който се вземат под внимание първо, селективният процес на произведенията, които да бъдат преведени, второ, опосредстването във възможните му форми на предаване на изходната култура в културния код на приемащата култура и трето, петте форми на рецепция на произведението.

Специално внимание в този модел се обръща на посредническата роля на журналистиката, литературната критика, преводачите. За да се обясни поведението им спрямо един или друг автор, Влашки анализира политическата и идеологическа ситуация в изследвания период, което е една от основните задачи на монографията. Предложеният обзор на досегашните изследвания е с акцент върху мястото и ролята на превода и неговата рецепция като културен трансфер. Той цели да щрихира използваните от редица учени теоретични постановки на Никлас Луман и Пиер Бурдийо, като се занимава критично с тях. Опирането върху модели от социологията е подходящо и необходимо поради отбелязаната по-горе недостатъчност на литературоведския инструментариум за анализиране на преводната рецепция на даден писател. Авторът отчита много точно спецификите на литературното поле в социалистическото общество, което не отговаря на презумпцията на Луман за модерно, функционално диференцирано общество и прави извода, че по тази причина последователното прилагане на теоретичните концепти не би довело до правдиви резултати. С това той модифицира моделите, които ще прилага, правейки ги адекватни на изследваната българска действителност. Това комбиниране на различни теоретични подходи и модифицирането им спрямо българския контекст е успешно и може да бъде използвано като подход и в други изследвания.

След теоретичната част се представят не само биографичните обстоятелства, обуславящи творчеството на Кафка, но се разкриват и различни културни специфики на т.н. *изходна ситуация*. В изложението се засяга и времето на възникване на литературните творби, и подходите при тяхното тълкуване. Подробно са описани механизмите на функциониране на литературния живот в Австрия и Германия, отношенията между представителите му, както и процесите на налагането на Кафка като значим автор в Западна Европа и социалистическия лагер. Подобен цялостен анализ на идеологическите културни директиви и процеси в държавите от Източния блок по отношение на рецепцията на Кафка не се среща на български език и това е сигурен принос на монографията.

Следващата стъпка в модела е описанието на приемащата ситуация. Подробно е описан е българският литературен и културен живот преди и след 9 септември 1944 г., с цел да се определят възможните форми на културния трансфер и дали той изобщо може да бъде осъществен. В унисон със заявената във втора глава социологически подпльтена методика са обгледани институционалните констелации в литературното поле и литературния пазар, икономическите и политическите свързаности на актьорите на литературната сцена в България и ролята на държавния репресивен апарат в тяхната дейност. На тази широка основа

много убедително М. Влашки извежда процесите за невъзможността за превода на Кафка в България до средата на 60-те години, когато са публикувани първите му разкази в сп. *Пламък*.

Историята на литературоведа Минко Николов, който изиграва решаваща роля за първите издания на Кафка в България, хвърля светлина върху промяната на политическите директиви, от които зависи появата на първите преводи. Цялата четвърта част на книгата прави видима голямата политическа и идеологическа зависимост в България и липсата на каквато и да е творческа свобода в литературното поле почти до 80-те години.

Книгата на Младен Влашки е оригинален принос в изследването на идеологическите, политическите и донякъде естетическите измерения на рецепцията на Франц Кафка в немскоезичното пространство, в Западна Европа и в социалистическия блок, което в тази си пълнота за първи път се прави на български език. Изследването на културния трансфер, осъществен чрез преводите и рецепцията на Кафка в България, произвежда ново или допълва вече съществуващо знание за механизмите на функциониране на социалистическата литературна сцена, включваща, освен писателите, също и литературоведи, критици, преводачи и журналисти. Авторът ясно доказва, че на отношението към творчеството на Кафка може да се гледа като на сигурен индикатор за затягане или отпускане на държавния контрол върху българската интелигенция.

С това монографията излиза от по-тясната рамка на предмета на изследването и показва различните идеологически етапи, оформящи българското литературно поле по времето на социализма. Това е и една от основните заслуги на този текст, който става незаобиколим за всички бъдещи изследователи на Кафка в България.